

**KRIPTOVALYUTALAR VA ULARNING MOLIYAVIY
TIZIMGA TA'SIRI**

*Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash
muhandislari instituti" Milliy tadqiqot universiteti, "Texnologik jarayonlarni
avtomatlashtirish va boshqaruv" kafedrası Axborot tizimlari va texnologiyalari"
bakalavr ta'lim yo'nalishi talabasi*

Mamatqulov Mirvoxiđ Mirzoxid o'g'li

Anotatsiya: *Ushbu maqolada kriptovalyutalar hamda blokcheyn texnologiyalarining jahon iqtisodiyotiga ta'siri yoritib berilgan bo'lib, kriptovalyutaning rivojlanish istiqbollari, uning ijobiy va salbiy tomonlari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Blokcheyn, bitkoin, kriptovalyuta, virtual to'lov, tranzaksiya*

Annotation: *This article highlights the impact of cryptocurrencies and blockchain technologies on the world economy, and analyzes the development prospects of cryptocurrency, its positive and negative aspects.*

Key words: *Blockchain, bitcoin, cryptocurrency, virtual payment, transaction*

Аннотация: *В данной статье освещено влияние криптовалют и технологий блокчейн на мировую экономику, а также проанализированы перспективы развития криптовалюты, ее положительные и отрицательные стороны.*

Ключевые слова: *Блокчейн, биткойн, криптовалюта, виртуальный платеж, транзакция*

Kriptovalyuta nima va u qanday ishlaydi?

Kriptovalyuta virtual pul bo'lib, biz amalda foydalanayotgan pullardan farqli o'laroq, jismoniy ifodaga ega emas. Bunday valyutaning o'lchov birligi

“coin” bo’lib, ingliz tilida “tanga” degan ma’noni anglatadi. Raqamli valyuta qalbakilashtirish va takrorlashdan himoyalangan bo’lib, uning miqdori va emissiyasi qat’iy cheklangan, masalan, hozirgi kundagi eng yirik kriptovalyuta hisoblangan Bitcoin (BTC) ning maksimal miqdori 21 millionta coin etib belgilangan (ya’ni, 21 milliondan ortiq BTC hech qachon bo’lmaydi). Kriptovalyutalarning asosiy xususiyati markazsizlashtirilganligi bo’lib – har qanday ichki yoki tashqi tomondan administrator tomonidan boshqarilmasligidir. Shuning uchun banklar, soliq, sud va davlat organlari kriptoaktivlar foydalanuvchilarining tranzaksiyalariga ta’sir qila olmaydi. Kriptovalyuta hamyonlari va tranzaksiyalari bilan bog’liq barcha ma’lumotlar blokcheynda saqlanadi.

Kriptovalyutalar o’tkazmasi qaytarib bo’lmaydigan jarayon bo’lib, hech kim tranzaksiyani bekor qila olmaydi, bloklay olmaydi, e’tiroz bildira olmaydi yoki (maxfiy kalitsiz) majburiy ravishda tranzaksiyani amalga oshira olmaydi. Biroq, tranzaksiya ishtirokchilari ixtiyoriy ravishda o’zlarining kriptovalyutalarini garov sifatida vaqtincha o’zaro blokirovka qilishlari yoki bitimni yakunlash/bekor qilish uchun barcha (yoki o’zboshimchalik bilan qo’shimcha) tomonlarning roziligini talab qilishini aniqlashlari mumkin. Bunday imkoniyatlar aqlli (smart) kontraktlarda mavjud va ma’lum toifadagi blokcheyn platformalardagina amalga oshiriladi.

Kriptovalyuta bu Raqamli Valyuta turi bo’lib, uning ichki hisob birliklari markazlashtirilmagan to’lov tizimi tomonidan ta’minlanadi (ichki yoki tashqi ma’mur yoki boshqa ma’mur yo‘q) uning analogi) to’liq avtomatik rejimda ishlaydi. Kriptovalyutaning o’zi hech qanday maxsus moddiy yoki elektron shaklga ega emas - bu shunchaki ma’lumotlarni uzatish protokoli ma’lumotlar paketining tegishli pozitsiyasida qayd etilgan ushbu hisob birliklari miqdorini ko’rsatadigan raqamdir va ko’pincha. hatto shifrlanmagan, shuningdek tizim manzillari orasidagi operatsiyalar haqidagi boshqa barcha ma’lumotlar.

Kriptovalyuta atamasi 2011-yilda Forbes jurnalida chop etilgan Bitcoin tizimi „Kriptovalyuta“ haqidagi maqola chop etilgandan keyin o‘z o‘rnini

egalladi. Shu bilan birga, bitkoin yaratuvchisi ham, boshqa ko‘plab mualliflar ham “elektron naqd pul (inglizcha: elektron naqd pul) atamasidan foydalanishgan.

Kriptografik usullari manzilni yaratish va u bilan ishlash vakolatini tekshirish mexanizmlarida ishtirok etadi (raqamli imzo ochiq kalitlar tizimi asosida, buyurtma mavjud faqat tegishli manzilning maxfiy kaliti egasiga), shuningdek, tranzaksiya paketini shakllantirish va uning boshqa paketlar bilan aloqasi. Shu bilan birga, tizimda manzillar egalari yoki manzil yaratilganligi to‘g‘risida hech qanday ma‘lumot yo‘q (manzil butunlay avtonom tarzda yaratilishi mumkin, hatto tarmoqqa ulanmasdan va keyinchalik tarmoqqa hech narsa xabar bermasdan ham.) — ya‘ni qabul qiluvchining manzili haqiqatan ham mavjudligini yoki unga kirish kaliti yo‘qolmaganligini tekshirish mexanizmi yo‘q. Egasi to‘g‘risidagi ma‘lumotlarning etishmasligi bitimlar ishtirokchilarining anonimligining asosi (lekin bu bilan cheklanmagan). Kriptoalyuta to‘lovlari iqtisodiy nuqtai nazardan va oqibatlari jihatidan naqd pulsiz to‘lov opsiyalariga qaraganda ko‘proq o‘xshashdir Andoza:Go, garchi kriptoalyutalar asosan masofaviy xaridlar uchun mo‘ljallangan (masalan, Internet orqali).

To‘lov (manzillar o‘rtasida kriptoalyuta o‘tkazish) vositachilarsiz amalga oshiriladi va qaytarib bo‘lmaydi – tasdiqlangan operatsiyani bekor qilish mexanizmi yo‘q, shu jumladan to‘lov noto‘g‘ri yoki mavjud bo‘lmagan manzilga yuborilgan yoki tranzaksiya amalga oshirilgan holatlar ham mavjud emas. yopiq kalitdan xabardor bo‘lgan uchinchi shaxslar tomonidan qilingan. Hech kim kriptoalyutani ma‘lum bir manzilda yoki umuman, vaqtincha bo‘lsa ham bloklay olmaydi (hibsga oladi), u har doim ushbu manzilning shaxsiy kaliti egasining ixtiyorida bo‘ladi. To‘g‘ri, multisignature texnologiyasi ixtiyoriy ravishda uchinchi shaxsni (hakam) jalb qilish va tomonlardan birining irodasiga qarshi yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan “qaytariladigan bitimlar”ni amalga oshirish imkonini beradi. Keyinchalik murakkab shartlar (aqlli kontraktlar) maxsus skript tillari yordamida amalga oshiriladi. Elektron to‘lovlarga xos bo‘lgan ikki marta sarflash muammosi blokcheyn, yo‘naltirilgan asiklik grafik, konsensus registri

(buxgalteriya kitobi) va boshqalar kabi texnologiyalar yordamida hal qilinadi. Tranzaksiya ma'lumotlari odatda shifrlanmaydi va tizimda ro'yxatdan o'tmasdan ochiq holda mavjud.

Kripto valyutasining yangi miqdorini shakllantirish qoidalari (muammo) dastlab protokol bilan belgilanadi. Odatda ular lotereya xarakteriga ega bo'lib, g'alaba qozonish ehtimoliga turli omillar ta'sirida - belgilangan vazifani hal qilish tezligi (kon) yoki belgilangan resursga egalik qilish miqdori (soxtalashtirish). Ba'zi hollarda kriptovalyutaning e'lon qilingan hajmining bir qismi yoki barchasi dastlab tashkilotchilar tomonidan obuna (ICO) orqali shakllantiriladi va tarqatiladi. Odatda faqat bitta texnologiya qo'llaniladi, lekin ba'zi kriptovalyutalar ularning kombinatsiyasidan foydalanadi. Iqtisodiy mazmun va kriptovalyutalarning huquqiy holati muhokama qilinmoqda. Turli mamlakatlarda kriptovalyutalar to'lov vositasi sifatida qaraladi, muayyan mahsulot, elektron aktiv, muomalada cheklovlar bo'lishi mumkin (masalan, bank muassasalari uchun ular bilan operatsiyalarni taqiqlash).

Ijobiy tomonlari.

Kodning ochiqligi. Ushbu xususiyat tufayli har kim virtual coinlarni mayning qilishi mumkin. Jarayonning murakkabligiga qaramay, ko'p odamlar hali ham shu tarzda yashashadi.

Anonimlik. Tranzaksiyalari osonlik bilan kuzatilishi mumkin bo'lgan klassik elektron pullardan farqli o'laroq, kriptovalyuta hamyonining egasi haqida ma'lumot olish ilojisiz. Faqat hamyon raqami va hisobdagi miqdor bo'yicha cheklangan ma'lumotlar mavjud.

Markazlashtirilmaganlik. Kriptovalyuta mustaqil pul birligidir. Hech kim uning masalasini tartibga solmaydi va hisobdagi mablag'larning harakatini hech kim nazorat qilmaydi. Aynan shu xususiyat tarmoqning ko'plab a'zolarini o'ziga jalb qiladi.

Cheklanganlik. Qoida tariqasida, kriptovalyuta cheklangan hajmda chiqariladi, bu esa emitentning haddan tashqari faolligi tufayli inflyatsiya xavfini yo'q qiladi.

Ishonchlilik. Virtual valyutani buzish, soxtalashtirish yoki boshqa shunga o'xshash manipulyatsiyalarni amalga oshirib bo'lmaydi – u ishonchli himoyalangan.

Salbiy tomonlari.

Kafolatning yo'qligi. Har bir foydalanuvchi o'z mablag'lari uchun shaxsan javobgardir. Bu yerda hech qanday tartibga solish mexanizmlari yo'q, shuning uchun o'g'irlik sodir bo'lgan taqdirda, hech narsani isbotlash va pulni qaytarish mumkin bo'lmaydi.

O'zgaruvchanlik. Kriptovalyutani oldindan aytib bo'lmaydi, chunki u joriy talabga bog'liq bo'lib, u o'z navbatida qonunchilikdagi o'zgarishlar, joriy fikrlar va boshqa omillar fonida o'zgarishi mumkin. Shu sababli virtual pullar narxida tebranishlar mavjud.

Ta'qiqlash yoki cheklash xavfi. Hukumat tuzilmalari kriptovalyutalardan ehtiyot bo'lishadi. Ko'pgina mamlakatlar undan foydalanishga cheklovlar qo'ygan va qoidabuzarlar jarimaga tortilishi yoki hatto qamoqqa olinishi mumkin. Shu bilan birga, bir qator Yevropa davlatlari hali ham bunday pullardan foydalanish bo'yicha murosaga kelish yo'lida baxslashmoqdalar.

Yo'qolish xavfi. Elektron pulga kirish uchun “kalit” – bu maxsus parol. Agar uning egasi uni yo'qotib qo'ysa, hamyondagi kriptocoinlarga kirish imkoni bo'lmaydi.

Blok shakllanishining murakkabligi oshishi bilan virtual valyutani mayning qilish ham o'z ahamiyatini yo'qotadi. Uskunani sotib olish va elektr energiyasini to'lash xarajatlari shunchaki o'z-o'zini oqlamaydi. Aynan shuning uchun ham so'nggi yillarda o'z ixtiyorida zarur quvvatlarga ega bo'lgan maxsus kompaniyalar – bulutli mayning xizmatlariga talab paydo bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.<https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Kriptovalyuta>
- 2.<https://infocom.uz/kriptovalyuta-nima-va-u-qanday-ishlaydi-bitkoin/>
- 3.<https://sciencebox.uz/index.php/jars/article/download/5364/4848/5700>

4.<https://cryptomus.com/uz/blog/quantum-computers-and-cryptocurrencies>

5.<https://brightuzbekistan.uz/uz/bitcoin-moliyaviy-pufakcha-yoki-bugungi-valyuta-tizimining-alternativ-aktivi/>